

Ніточко І. І.

Афганістан. Чорнобиль : Випробування трагедією : Березівський район / І. І. Ніточко ; Одеська обласна державна адміністрація ; Державний архів Одесської області. — Одеса : Астропrint, 2009. — 192 с. : іл. — (Серія «Праці Державного архіву Одесської області» : т. 24).

ISBN 978-966-190-082-9

Примак Віталій Олександрович

Віталій Олександрович Примак у травні 1986 року проходив службу у 264-му окремому механізованому полку цивільної оборони на посаді начальника штабу. Досі пам'ятає мить, коли дізнався про аварію на ЧАЕС:

“Наш полк дислокувався у селищі Мирне Мелітопольського району Запорізької області. У момент аварії ніхто, в т.ч. і військові, не знатав реальної ситуації, що склалася на території Чорнобильської АЕС, оскільки інформація, яка все ж надходила, мала таємний характер. Полк займався плановою бойовою підготовкою. 1 травня 1986 року я був відповідальним по полку.

Зі штабу округу мені було надіслано кодограму, у якій повідомлялося, що рішенням заступника командуючого військами Одеського військового округу генерал-майора Шмаля Миколи Федоровича мене терміново відряджено в селище Червонознам’янка Іванівського району Одеської області до 262-го окремого механізованого полку цивільної оборони.

Уже 2 травня 1986 року я прибув до Червонознам’янки, де отримав завдання взяти участь в мобілізації 262-го окремого механізованого полку. Протягом 1,5 доби кадровий склад займався прийомом військових запасу і техніки народного господарства. Розподіляли людей за підрозділами, посадами, перевдягали, озброювали, забезпечували засобами індивідуального захисту. Мене було призначено начальником штабу цього полку.

Населений пункт Червононам'янка було обрано не випадково. Справа у тому, що поряд (70 км) розташувався штаб Одеського військового округу, а на відстані 800–1000 метрів знаходилась залізниця і станція навантаження, на якій можна було відносно без проблем навантажити техніку на платформи і закріпити її.

Оскільки мобілізація і відправка відбувалися у святкові дні, то дисципліна особового складу не була на такому високому рівні, як хотілося б. Але полк, загальною чисельністю більше тисячі осіб, успішно був сформований до кінця дня 3 травня.

Я займався завантаженням свого ешелона з 3.00 4 травня. Складався він з 50 вагонів. Завантаження закінчилось о 10.00 4 травня, і о 10.00 було відправлено перший ешелон під моїм командуванням до смт Іванкове Київської області для ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС.

Необхідно відзначити, що часу для формування полку було мало, і це відбувалося тільки за рахунок військових запасу та техніки народного господарства виключно Одеської області. Тому протягом першого місяця на дільниці, відведеній нам для ліквідації наслідків аварії, працювали жителі м. Одеси і Одеської області, що надавало знаменитого одеського колориту і допомагало триматися “по-одеськи” у тяжких ситуаціях.

Нас контролювали і допомагали нам всі служби округу на чолі з командуванням — начальниками служб, групою генералів та офіцерів Міністерства оборони СРСР. Також забезпечували всім необхідним: технікою, обладнанням для проведення аварійно-поновлювальних робіт в районі аварії.

Насторожувала відсутність інформації. Від рядового до вищого командного складу чітка інформація про ситуацію була відсутня.

О 4.00 5 травня ешелон прибув до селища Тетерів, де відбулося його розвантаження. Перша колонна здійснила марш до селища Ораное, размістившись у тимчасовому пункті дислокування. Вона повинна була забезпечити розташування ще двох ешелонів, які вже на той час виїхали.

Зі мною прибули: М.Ф. Шмаль, який був тоді на посаді начальника оперативної групи Одеського військового округу, заступник командуючого військами округу з цивільної оборони, група генералів та офіцерів штабу Одеського військового округу. До їх обов'язків входило забезпечення полку всім необхідним і створення умов, які б сприяли виконанню поставлених завдань.

Протягом 5 травня ми прийняли, розмістили, забезпечили всім необхідним наступні 2 ешелони і особовий склад. Розбили намети, тимчасовий автопарк, розмістили техніку, організували чергування, охорону, харчування особового складу полку, створили необхідні санітарно-гігієнічні умови. Організували спеціальну підготовку особового складу полку для проведення аварійно-поновлювальних робіт в районі ЧАЕС.

Полк було розташовано у населеному пункті Ораное, на території якого рівень радіації станом на 5 травня 1986 року вже перевищував всі допустимі норми. Тому рішенням Міноборони нас було передислоковано до селища Старі Соколи, де рівень радіації бул значно нижчий. Там ми зайнялися підготовкою та розміщенням техніки, складуванням матеріальних запасів, охороною, чергуванням та іншими своїми військовими обов'язками.

Складність полягала в тому, що кадрового складу полку було небагато, оскільки частина його залишилась у Червонознам'янці для виконання функціональних завдань згідно з призначенням. А офіцери, яких було призвано із запасу, не мали необхідних навичок управління, досвіду, не були готові до подібної ситуації як в організаційному, технічно-спеціалізованому, так і в ідеологічному плані. Ситуація погіршувалася ще й тим, що проведення робіт на території, зараженій радіоактивними елементами, повинно було здійснюватися з використанням засобів особистого захисту. Тому керівним складом полку було вжито відповідних заходів з навчання особового складу правилам використання цих засобів та вмілим діям на території постраждалої місцевості.

Ліворуч – полковник В. О. Примак,
у центрі – генерал-майор М. Ф. Шмаль

Підполковник В. К. Таратін проводить заняття перед
відправкою людей на ЧАЕС

Вже вранці 6 травня було організовано навчання підрозділів, починаючи з солдата, відділення, взводу, роти, батальйону, для того щоб у максимальній стислі строки і без втрат виконати завдання, поставлені перед нами командуванням. І при цьому не отримати великої дози опромінення.

За розпорядженням головнокомандуючого військами Південно-Західного управління генерала армії І.С. Герасимова ми виконували окремі завдання з ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. Це – завантаження вертольотів піском, свинцем та іншими матеріалами. Вертольоти скидали вантаж в гирло реактора з метою гасіння полум'я, його локалізації та недопущення розповсюдження дрібних елементів, що виходили з 4-го пошкодженого реактора.

Також наш полк займався питанням дезактивації доріг за допомогою роти протирадіаційного і протихімічного захисту, дезактивацією аварійної техніки, яка використовувалась на ЧАЕС, також санітарною обробкою особового складу нашого та інших полків, які знаходились в зоні проведення аварійних робіт.

Протягом цього часу проводилось обладнання табору: установка наметів, санчастини, їдальні, ізолятора, штабу полку, ленінських кімнат, робочих місць опергрупи, складів.

У кожного солдата був контролючий офіцер з Москви, що не дозволяло проявити особисту ініціативу і винахідливість, максимально швидко виконати всі поставлені завдання. Але, незважаючи на це, після проведення головнокомандуючим військами Південно-Західного управління генералом армії І.С. Герасимовим і членом ради ставки Південно-Західного управління генерал-полковником Гончаровим конкурсу на краще розташування полків було відзначено, що полк Одеського військового округу відповідає всім вимогам.

7 травня 1986 року головнокомандуючим військами Південно-Західного управління генералом армії І.С. Герасимовим було поставлене завдання заступнику командуючого військами округу з цивільної оборони, а генералом-майором М.Ф. Шмалем, в свою чергу, – мені, оскільки я був випус-

кником Військової академії хімічного захисту ім. маршала Радянського Союзу С.К. Тимошенка і мав командно-штабну і оперативно-тактичну спеціальність. Завдання полягало у тому, що підрозділ у складі двох відділень нашого полку цивільної оборони мав провести на території ЧАЕС роботи з відкачування води з-під 4-го блоку аварійного реактора. Заступник командуючого призначив мене старшим цієї аварійної групи.

Бажаючих для виконання такого завдання було багато, але відібрали 18 осіб, які працювали з трубопровідним транспортом. Розпорядженням генерала М.Ф. Шмаля мені було виділено два бронетранспортери. До кінця дня 7 травня з особовим складом я вийшов до Чорнобиля. Треба сказати, що до того часу було проведено евакуацію всього населення Іванківського району, і, проїжджуючи дорогою зі Старих Соколів до Чорнобиля, ми спостерігали вже спустошенну місцевість: осиротілі селища, хутори.

Дуже тяжко було бачити самотньо блукаючих курей, собак, котів та інших домашніх тварин. Вони відчували, що покинуті господарями напризволяще. Забігаючи наперед, хочу сказати, що невдовзі вся живність почала дичавіти, знаходячись без догляду. Боячись виникнення сказу, групи мисливців розстрілювали їх у кожному населеному пункті. Під час поїздки за продуктами я бачив купи вбитих собак, котів, яких возили на поховання до скотомогильників.

В Чорнобилі мене прийняв головнокомандуючий військами генерал армії І.С. Герасимов. Він поставив завдання – увечері 7 травня почати роботу з відкачування води з-під блоку четвертого реактора.

Близько 17-ї години 7 травня я вийшов з підрозділом до атомної електростанції для виконання поставленого завдання.

Хочу уточнити для читачів місце розташування ЧАЕС. Знаходячись на посаді керівника структурного підрозділу Одеської облдержадміністрації під час призначення статусу «чорнобильця» учасникам робіт з ліквідації наслідків аварії

на ЧАЕС багатьох з них питав: «Де знаходиться Чорнобильська АЕС?», на що вони відповідали: «Чорнобильська АЕС знаходиться у Чорнобилі!» Це говорило про те, що ці люди ніколи там не були і хитрістю хотіли отримати чорнобильські пільги. Тому що атомна електростанція розташована між містами Чорнобиль і Прип'ять, а не у самому Чорнобилі.

7 травня увечері ми прибули на АЕС. Там працювала група військовослужбовців Київського полку цивільної оборони. Протягом двох годин я прийняв у них техніку, і десь близько 20-ї години 7 травня ми взялися за відкачування води.

Під ядерним реактором знаходилось близько 20–25 тисяч куб. м води, і якщо б заражені елементи зі зруйнованого 4-го блоку потрапили в цю воду, а вода розповсюдилаась по водоймах, це мало б непередбачувані наслідки.

Я співробітничав з секретарем московської урядової комісії полковником В.І.Долгополовим, генерал-полковником Пікаловим – начальником хімічних військ Міністерства оборони СРСР (пізніше йому було присвоєно звання Героя Радянського Союзу), також з першим заступником начальника хімічних військ Міністерства оборони СРСР генерал-лейтенантом Малькевичем.

Через те що вода була заражена, ми відкачували її не в Прип'ять, а у дві залізобетонні ємкості, які розташувались поряд – на відстані 500–600 м, кожна з них була розрахована на 10–11 тис. куб. м рідини. Ступінь зараженості води був дуже високий – майже 1,5 рентгена.

Станції з відкачування води стояли під приміщенням реактора і відкачували з-під нього радіоактивну воду через систему рукавів. Наше завдання полягало у своєчасній заправці цієї станції і замірюванні рівня радіації на місцевості. Часто відбувалася зміна напрямку вітру, що тягло за собою зміну напрямку руху хмари дисперсного аерозолю, який виходив з гирла зруйнованого реактора. Направлення радіоактивного сліду і радіоактивної хмари були непередбачувані, і я, виїжджаючи на бронетранспортері для ведення радіаційної розвідки, постійно перевіряв рівень радіації, який складав від 1

до 10 рентгенів. Це робилося для недопущення опромінення особового складу підрозділу. Але бувало так, що під час моєї розвідки рівень радіації був низький, а коли невдовзі лейтенант моого підрозділу перевозив труби, то вже на його дозиметрі рівень опромінення складав 60 рентгенів. Не повіривши цьому, я повернувся на місцевість, де заміряв радіаційний фон і упевнився, що рівень радіації тепер дійсно складає близько 100 рентгенів. Через зміну вітру вказана ділянка була заражена радіоактивними частками і, відповідно, особовий склад теж отримав велику дозу опромінення.

Наш підрозділ дислокувався у сховищі адміністративної будівлі ЧАЕС, яка була забезпечена всім необхідним.

На мій погляд, станом на 7–10 травня ще ніхто не зізнав, що конкретно треба робити, як робити, як виключити можливість опромінення особового складу, яке керівне рішення треба прийняти.

Вже зранку 8 травня на Чорнобильську АЕС почали прибувати підрозділи всіх напрямків: будівельні, гірські, шахтно-прохідні, метробудівні, транспортні і, в тому числі, підрозділи частин цивільної оборони всього Союзу. Звичайно, в ліквідації аварії брали участь частини хімічних та інженерних військ Міноборони СРСР, тобто військове угрупування сил і засобів вже у травні було дуже серйозним і потужним. Цим підрозділам необхідно було ставити конкретні завдання, але це не завжди виконувалося. Наприклад, не було продумано забезпечення харчування людей, і 7–9 травня особовий склад залишився без їжі.

Та й багато ще було подій, які вказували на те, що у країні ситуація не зовсім зрозуміла.

9 травня (День Перемоги) о 4.00 наш підрозділ завершив виконання поставленого завдання – воду було відкачано. Це дало можливість основним силам угруповання військ, дислокованих у 30-кілометровій зоні, взятися за виконання планової (план все-таки був, і він постійно уточнювався) роботи з ліквідації аварії на ЧАЕС, особливо там, де цій роботі заважала не відкачана радіоактивна вода.

Генерал-лейтенант Шмаль М. Ф. відправляє чергову зміну
на пункт управління

Очищення зараженої води за допомогою пересувної
автофільтрувальної станції. м. Чорнобіль, 1986 р.

Цього ж дня наш підрозділ прибув до місця постійної дислокації в населений пункт Старі Соколи. Доза опромінення була різною – від 35 рентгенів до 60. Але на той час у військах діяла директива міністра оборони СРСР, якою було встановлено допустиму дозу опромінення – 25 рентгенів або 25 БЕР (біологічний еквівалент рентгена).

Особовий склад виконував роботи в селах Оране та Копачі у пунктах спеціальної обробки техніки (ПуСО), які призначались для дезактивації всіх видів техніки, що працювала в радіоактивній зоні, звичайно опромінювалась і ставала радіоактивно забрудненою. Також нам було доручено проведення дезактивації доріг, якими пересувалась техніка, забруднена радіоактивними речовинами (РР). Ми вилучали з проїжджої частини дороги РР, шляхом інтенсивного поливу водою та дезактивуючими компонентами (порошки, суміші, шампуні).

Виконували роботи з дезактивації будівель – житла населених пунктів 30-кілометрової зони, інфраструктури м. Прип'яті. Крім цього, роботи з прибирання території та будівель безпосередньо на АЕС, зокрема 3-го и 4-го реакторів, та будівель, розташованих поряд.

Треба зазначити, що полк отримував матеріальні запаси, необхідні для виконання завдань, займався господарською діяльністю (продовольче, речове забезпечення особового складу, прання білизни, забезпечення ПММ), організовував і підтримував на високому рівні службу військ, паркову і тилову службу.

Ротація кадрів проводилася практично щоденно.

Особовий склад полку працював на радіаційно зараженій території щоденно, і оскільки рівень радіації всюди був високим, то опромінення у 25 рентгенів ми отримували теж щоденно. Після робіт у Чорнобилі особовий склад відправляли до Одеси у військову частину № 44316 або окружний 411-й військовий шпиталь, де проводилось обстеження та надання необхідної медичної допомоги з наступною відправкою до місця постійного проживання.

На місце тих військових, що поїхали додому, штаб Одесько-го військового округу проводив набір військовозобов'язаних запасу з території округу (це республіка Молдова, Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька і Кримська області). Набирали людей, які володіли спеціальностями, потрібними для роботи на Чорнобильській АЕС.

Новий склад готували спочатку у Червонознам'янському полку (Іванівський район). Інструктували, переодягали, проводили заняття і через 2–3 дні відправляли залізницею до Київського полку. Там кожному давали призначення до того чи іншого підрозділу. Через 3–4 дні навчання направляли на виконання завдань згідно з призначенням.

Треба відзначити, що наш полк закінчив роботи з ліквідації наслідків аварії в листопаді 1988 року, тобто роботи проводились приктично 2,5 року. За цей період у полку працювало більше 16000 осіб.

Якщо солдати та сержанти мінялись часто, то на офіцерський склад було тяжке навантаження, тому і військова дисципліна через названі причини не була задовільною. Офіцери докладали багато зусиль, щоб за 2,5 року не трапилось жодної “надзвичайної ситуації”. І це дійсно було так. У полках інших військових округів таке явище мало місце.

За 2,5 року перебування на території ЧАЕС було проведено величезний обсяг робіт з ліквідації наслідків аварії як безпосередньо на АЕС, так і в м. Прип'яті, Чорнобилі та інших пунктах 30-кілометрової зони. З гордістю треба зазначити, що за героїзм, самовідданість, проявлену мужність, розуміння ситуації полк у 1987 році був нагороджений вимпелом міністра оборони СРСР. На той час отримати такий вимпел вважалося великою честю. До останніх років існування СРСР у Червонопрапорному Одеському військовому окрузі всього три полки були нагороджені зазначеним вимпелом. Тоді сфотографуватись на фоні розгорнутих бойових стягів полку вважалося честю для сержанта і солдата. Це було різновидом заохочення і робилося за спеціальним наказом по військовій частині.

Багато спогадів залишилось за 2,5 року ліквідації аварії. Побутові умови були нелегкі – спочатку жили в наметах, потім побудували симпатичне і охайнє житло. Але все доводилося привозити, через це було тяжко, особливо взимку.

За героїзм і мужність багато військовослужбовців отримали державні нагороди: ордени, медалі, чергові і позачергові військові звання. Це певним чином стимулювало бажання виконувати завдання з ліквідації аварії. Були і грошові заохочення. Наприклад, за те, що військовослужбовці, одягнуті спеціальним чином, скидали власноруч з даху 4-го реактора понівечений ТВЕЛ (тепловиділяючий елемент, радіоактивне паливо), давали від 1000 до 3000 карбованців.

Тоді через молодість, патріотизм, бажання зробити свій внесок на користь Батьківщині, що було у більшості молодих хлопців, не думали про те, що буде потім. Вірили, що держава не забуде нас, вона подбає, захистить, допоможе. Цього, на превеликий жаль, не сталося.

Чому держава відвернулась від тих, хто, пожертвувавши собою, боровся з вирючим атомом, робив свою справу мовчки і без пафосу, але з достатньою і достойною для українця гордістю, повагою до своєї держави, сім'ї, дітей?

Невблаганна смерть забрала багатьох воїнів – ліквідаторів аварії на ЧАЕС. Щорічно, покладаючи квіти біля пам'ятника чорнобильцям в Одесі, з великим болем констатуеш, що ті, з ким покладав квіти минулого року, сьогодні вже не з тобою, а пішли до іншого світу.

Добре, що обласна влада віддає належне воїнам-ліквідаторам, але на місцевому рівні можливості мало, нелегко забезпечити більше 11 тисяч ліквідаторів хоча б елементарним. І тут велике прохання до держави, щоб вона чинила з ліквідаторами так, як вони заслуговують своїми героїчними вчинками в інтересах держави. Хіба можна порівняти ті мізерні пенсії, мізерне компенсування харчових продуктів, медичне, курортне, житлове забезпечення з тим подвигом, який здійснили ліквідатори.»

Вручення переходного Червоного прапора військової ради Одеського військового округу 262-му окремому механізованому полку цивільної оборони за участь у ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. 1987 р.

